

968(477.64)"1648/173":81"373.21](045)

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА КРАЄЗНАВЦЯ ТА ДОСЛІДНИКА
ІСТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОГО КОЗАЦТВА В. ФОМЕНКО В ФОНДОЗБІРЦІ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «ХОРТИЦЯ»

Ірина Тітова

В статті розглядаються особисті матеріали запорізького краєзнавця В. Фоменка, з фондів Національного заповідника «Хортиця», які доповнюють його біографію, дозволяють дослідити формування інтересів дослідника до топоніміки та історії запорізького козацтва.

Ключові слова: топоніміка, історія запорізького козацтва, краєзнавство, В. Фоменко.

The article examines the personal materials of the Zaporizhian local historian V. Fomenko, from the funds of the Khortytsia National Reserve, which supplement his biography and allow us to explore the formation of the researcher's interests in toponymy and the history of the Zaporizhia Cossacks.

Key words: toponymy, history of the Zaporizhzhya Cossacks, local history, V. Fomenko.

У 2021 р. до колекції Національного заповідника «Хортиця» надійшло понад п'ятсот документів, які доповнюють біографію запорізького краєзнавця Віктора Гавриловича Фоменко. Серед переданих матеріалів можна виділити листи та листівки, фото, родинні документи (НДФ-54749–55247).

Науковий доробок В. Фоменко вже був предметом дослідження таких науковців як О. Мірущенко, Г. Шаповалов, І. Пуха, Г. Нагорна [1–4]. Звертав увагу на роботи Віктора Гавриловича з історії Південної України і М. Єременко [5, с. 435–437].

Вивчення епістолярної спадщини дослідника розкриває коло його наукових інтересів. Також цей матеріал дозволяє прослідкувати хронологію їх формування та визначити, хто саме впливав на цей процес. Таким чином,

предметом дослідження є листування В. Фоменко на різних етапах його наукової діяльності.

Метою даного дослідження є: на основі епістолярної спадщини В. Фоменка простежити формування його наукових інтересів до топоніміки та історії запорозького козацтва.

На сьогодні, у фондозбірці музею представлено понад 80 листів Віктора Гавриловича, які адресовані установам та науковцям і деталізують еволюцію його поглядів. Переважна більшість листування присвячена питанням топоніміки. Зацікавленість цією темою виникла у нього під час роботи керівником рудників, що входили до Прибалхашмиськомбінату. Після вимушеного виходу на пенсію та повернення до м. Запоріжжя, він розвинув цей напрямок дослідження, почавши вести активне листування. Як зазначав сам дослідник, розпочав він його з метою консультацій з питань топоніміки, а також через важливість «постоянно чувствовать правильность пути, всегда зная, что по старой привычке выполняю работу сколько могу лучше. Такое чувство прибавляет силы преодолевать препятствия» [6].

Найбільш ранній лист датується 1959 р. від лінгвіста та філолога Л.В. Успенського до В. Фоменко [7]. В ньому Лев Васильович надає поради досліднику та обіцяє посприяти з друком його матеріалів [8]. В цей час Віктор Гаврилович розпочинає листування і з доктором філологічних наук, професором, головним науковим співробітником сектору прикладного мовознавства Інституту мовознавства РАН О.В. Суперанською та, трохи згодом, істориком, професором В.О. Голобуцьким. Хронологія листування з зазначеними вище вченими охоплює понад 10 років. В ньому Віктор Гаврилович пояснював мету своєї діяльності, методику вивчення топооб'єктів, зацікавленість якими виникла ще під час роботи у гірничо-добувній галузі. Віктору Гавриловичу вдавалося зацікавити співрозмовника-адресата своїми напрацюваннями, також він показував неабияку обізнаність у наукових наробках дослідників, до яких звертався. Одна з проблем, яка

піднімалася ним у листуванні, – було походження тюркських топонімів, до вивчення яких він підходив ґрунтовно, але не вважав себе фахівцем у цій галузі, підкреслюючи, що він лише гірський інженер, який тривалий час працював у містах з тюркомовним населенням [9–11, Додаток А 1–3]. У листі до О.В. Суперанської він додає, що метою його досліджень є «изучение и объяснение только тех топонимов, которым не больше чем 800–900 лет, т.е. тех, которые еще почти совсем не изменились и «адрес» которых можно установить» [12, Додаток А 5]. Також, він пропонує їй очолити групу фахівців для написання Довідника Кримської топонімії [13].

У листуванні з білоруським вченим-географом, топонімістом В.А. Жучкевичем, Фоменко звертає увагу на те, що часто дослідники не враховують історико-географічні умови формування топонімів, вивчаючи лише їхні лінгвістичні особливості [14, Додаток А 4].

Серед епістолярних джерел, можна виділити листування з такими дослідниками топоніміки як Е.М. Мурзаєв та керівник Української ономастичної комісії К.К. Цілуйко, в якому В.Г. Фоменко надає пояснення щодо спрямованості своїх робіт, які не відносять до топоніміки, а скоріше розглядає як корисні матеріали для складання словника географічних назв [15, 16, Додаток А 6].

Заглиблення у проблематику топоніміки спонукало Віктора Гавриловича шукати не тільки однодумців, але й опонентів. Таким був український мовознавець, доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України, член-кореспондент НАН України Ю.О. Карпенко, який розробив концепції топонімічної системи та принципи ономастичної етимології. Так, на прикладі роботи про Хортицю, яка сподобалася професору ерудицією автора та ґрунтовністю, він визнавав вивчення В. Фоменком тюркських елементів топоніміки важливою справою, хоча і не завжди з ним погоджувався [17, 18].

Результатом праці Віктора Гавриловича з топоніміці стали «Материалы для Словаря значений наименований некоторых топообъектов Крымского полуострова», які у листопаді 1966 р. він просив переглянути Л.В. Успенського [19]. На жаль, вони так і не були видані. Займаючись понад десяти років вивченням походження та значення найменувань топооб'єктів Запорізької та Кримської областей, Фоменко не міг видати результати досліджень: в Києві рекомендували звернутися до місцевих структур, а «Крымиздат» визнавав тільки давно встановлені тлумачення [20–23, Додаток А 7–9]. Тому в цей час він публікується в українських та запорозьких газетах: «Молодь України», «Комуністичним шляхом», «Зоря комунізму», «Колективні лани», «Запорізька правда», «Комсомолец Запоріжжя», «Радянське село», «Прапор юності» та проводить публічні лекції [24, 25].

В 1969 р. вийде праця В. Фоменко «Звідки ця назва?», тиражом у 9900 примірників, яка стане певним підсумком його дослідницької діяльності.

Серед переданих матеріалів можна виділити комплекс джерел, які стосуються краєзнавчих досліджень В. Фоменко, які він друкує як член Мелітопольського Відділу Українського географічного товариства [26]. Серед них В.О. Голобуцький виділяє як цікаву та змістовну працю – рукопис «Заметки краеведа о запорожской старине» [27]. Він навіть намагався допомогти знайти для нього видавництво в Києві [28].

Краєзнавчі дослідження В.Г. Фоменко відмічав і фахівець з історичної географії, дослідник «Слова о полку Игореве», доктор історичних наук, професор К.В. Кудряшов, листування з яким розпочалося з 1960 р. [29]. Йому імпонувала, як він сам написав, «маниакальная» приверженність к старине» Віктора Гавриловича [30]. Як найкращі його роботи професор виділяв нариси «Протолче», «Місце загибелі Святослава у Дніпровських порогах» та «Кічкаську переправу» [31]. Окремо Костянтин Васильович акцентує увагу на малюнку «Хортиця». У листі від 2.10.1961 р. він пропонує В.Г. Фоменку

розширити цю роботу та зробити історико-географічний нарис, де показати історію Хортиці від найдавніших часів і до кінця XX ст. [32, Додаток Б 1].

Ще однією проблематикою, яку можна прослідкувати в дослідженнях В. Фоменко за епістолярною спадщиною, є історія запорозького козацтва. Серед переданих матеріалів є зошит з генеалогічним переліком родини Фоменків та хронологічна таблиця роду, яка розпочинається від Демида Фоменко, сотенного хорунжого із козаків Гадяцького повіту с. Сари на Полтавщині, які прибули до с. Мала Токмачка у 1770–1780 рр. [33–34]. К.В. Кудряшов вважав нарис дослідника «Про Запорозьку Січ» цікавим за змістом та достатньо науково обґрунтованим [35, Додаток Б 2]. Позитивно висловлювався стосовно дослідження тематики Січі, постаті Вишневецького та Хортиці В.Г. Фоменком і В.О. Голобуцький [36]. Професор висловлював підтримку Віктору Гавриловичу, підкреслюючи, що в його праці «вложен большой труд, пытлиность ума, остроумие», до того ж «природа одарила вас энергией и стремлением к преобразованию того, на чем останавливается ваше внимание» [37, Додаток Б 3].

На початку 60-х рр. В.Г. Фоменко також зацікавився проблематикою російсько-турецької війни 1735–1739 рр., темою «Запорозької верфі», статтю керівника Дніпровської флотилії віце-адмірала Н.А. Сенявіна. Серед переданих до фондів Національного заповідника документів є листування Віктора Гавриловича з Центральним Військово-Морським музеєм м. Ленінграда з приводу поховання Н.А. Сенявіна [38–44].

Також Віктор Гаврилович, крім активного листування з багатьма науковцями та установами, проводив просвітню роботу, брав участь у засіданнях Мелітопольського відділу Географічного товариства СРСР, історико-краєзнавчих конференціях [45–48].

Таким чином, з наявної епістолярної спадщини В. Фоменко в музейній колекції простежуємо досить широке коло наукових інтересів дослідника, серед яких переважає зацікавленість питаннями топоніміки та історії

запорозького козацтва. З даної проблематики він листувався з російським радянським письменником, лінгвістом та філологом Л.В. Успенським; з ономастом, доктором філологічних наук, професором, головним науковим співробітником сектору прикладного мовознавства Інституту мовознавства РАН О.В. Суперанською; істориком українського козацтва, фахівцем з економічної історії України, доктором історичних наук, професором В.О. Голобуцьким; білоруським вченим-географом, засновником топонімічної школи Білорусії В.А. Жучкевічем; радянським і російським фізико-географом, топонімістом та істориком географічної науки, доктором географічних наук, професором, заслуженим діячем науки Е.М. Мурзаєвим; українським мовознавцем, кандидатом філологічних наук, доцентом, керівником Української ономастичної комісії К.К. Цілуйко; доктором філологічних наук, професором, академіком АН ВШ України, член-кореспондентом НАН України Ю.О. Карпенко.

Результатом праці Віктора Гавриловича з топонімії стали «Материалы для Словаря значений наименований некоторых топообъектов Крымского полуострова», а з краєзнавчих досліджень – видання у 1969 р. книги «Звідки ця назва?».

Також серед інтересів В. Фоменко можна виділити питання ранньої історії запорозького козацтва, а саме історію Хортиці, Січі, постаті Д. Вишневецького. Займаючись темою російсько-турецької війни 1735–1739 рр., Віктор Гаврилович вводить в науковий обіг термін «Запорізька верф», а трохи пізніше опублікує в журналі «Архивы Украины» «План Запорожской верфи». В Українському історичному журналі у 1966 р. була опублікована його праця «О казацких лодках, чайках и дубах».

В фондозбірці Національного заповідника «Хортиця» є ще неопрацьовані матеріали краєзнавця та дослідника історії запорозького козацтва В. Фоменко, які автор планує в подальшому ввести до наукового обігу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Mirushchenko O.P. «Bez pravdy faktiv nema pravdy chasu»: Do 100-richchia z dnia narodzhennia vydatnoho kraieznavtsia V.H. Fomenka. *Muzeinyi visnyk*. 2001. № 1. S. 77–83.
2. Shapovalov H. Bez pravdy faktiv nema pravdy chasu. *Zaporizka pravda*. 2000. 28 lypnia.
3. Pukha I. Nezabutni zustrichi. *Zaporozka starovyna: Shchorichnyi zbirnyk nauk.-kraieznavch. materialiv*. Zaporizhzhia, 1995. Vyp. 1. S. 22.
4. Nahorna H. Doslidnyk istorii zaporizkoho kraiu. *Sozvezdye*. 2000. № 1. S. 59.
5. Yeremenko M. Fomenko Viktor Havrylovych. Doslidnyky istorii Pivdennoi Ukrainy: biobibliohrafichnyi dovidnyk. Kyiv. 2016. Tom II. 496 s.
6. Lyst drukovanyi O.V. Superanskoi vid Fomenka V.H. z poiasnenniamy shchodo vidsutnosti pevnykh slovnykiv, yaki neobkhidni dlia roboty. 01.12.1967 r. NDF-54977.
7. Lystivka drukovana Fomenku V.H. vid Uspenskoho L.V. z poradoiu poslaty kopiiu yoho roboty do Instytutu Movy AN SRSR. 31.01.1959 r. NDF-55190.
8. Lystivka drukovana Fomenku V.H. vid Uspenskoho L.V. z poradoiu stosovno oformlennia vynosok ta obitsiankoiu pospryaty z drukom. 09.04.1959 r. NDF-55191.
9. Lyst drukovanyi O.V. Superanskoi vid Fomenka V.H. z dozvolom na vykorystannia svoikh materialiv. 11.08.1967 r. NDF-54969.
10. Lyst drukovanyi Uspenskomu L.V vid Fomenka V.H. z mirkuvanniamy stosovno pokhodzhennia sliv «Artek» ta z prokhanniam dopomohty znaity knyhu I.I. Sreznevskoho. 18.02.1965 r. NDF-55197.
11. Lyst drukovanyi O.V. Superanskoi vid Fomenka V.H. 27.06.1967 r. NDF-54963.

12. Lyst drukovanyi O.V. Superanskoï vid Fomenka V.H. z prokhanniam vyslovyty svoiu dumku stosovno deiakymh robıt. 09.03.1968 r NDF-54979.

13. Lyst drukovanyi O.V. Superanskoï vid Fomenka V.H. z propozytsiieiu poiednatysia deiakym doslidnykam pid yii initsiatyvoiu z metoiu napysannia Dovidnyka Krymskoï toponimii. 01.06.1967 r. NDF-54961.

14. Lyst – vidpovid drukovanyi Zhuchkevych V.A. vid Fomenka V.H. z vidpoviddiu stosovno poiasnen toponimiv. 23.08.1968 r. NDF-55166.

15. Lyst drukovanyi Fomenka V.H. do Murzaieva E.M. z poiasnenniam napravlennia svoikh robıt, a takozh z prokhanniam pohodytysia podyvytysia yoho rukopys, yakyi stosuietsia tiurkskykh naimenuvan. 22.01.1966 r. NDF-55081.

16. Lyst drukovanyi Tsiluiko K.K. vid Fomenka V.H. z povidomlenniam pro vidpravlennia zamıtky do «Biulletenia Ukraynskoï onomastycheskoï Komysyy» ta prokhanniam podyvytysia pry mozhlyvosti. 29.06.1966 r. NDF-55144.

17. Lyst – vidpovid rukopysnyi Fomenku V.H. vid Karpenko Yu.O. z informatsiieiu pro vysylku roboty z toponimiky Bukovyny. 28.11.1966 r. NDF-55174.

18. Lyst drukovanyi Karpenko Yu.O. vid Fomenka V.H. z podiakoiu za ekzempiar «Toponimiiia skhidnykh raioniv Chernivetskoï oblasti» ta prokhanniam dopomohty znaity tiurkski slovnyky. 27.12.1966 r. NDF-55175.

19. Lyst drukovanyi Uspenskomu L.V vid Fomenka V.H. z prokhanniam perehlianuty «Materyali dlia Slovaria znachenyi naymenovanyi nekotorykh topoobektov Krymskoho poluostrova». 03.11.1966 r. NDF-55207.

20. Lyst rukopysnyi Fomenku V.H. vid Holobutskoho V.O. z povidomlenniam pro namahannia znaity vydavnytstvo dlia rukopysu, yakyi vvazhaiu tsikavym ta korysnym. 01.05.1962 r. NDF-55102.

21. Lyst rukopysnyi Fomenku V.H. vid Otina Ye.S. z korotkoïu kharakterystykoïu svoikh prats z toponimiky. 18.03.1966 r. NDF-55179.

22. Lyst drukovanyi Otinu Ye.S. vid Fomenka V.H. zi zghodoïu na spivpratsiu. 18.09.1966 r. NDF-55182.

23. Lyst drukovanyi O.V. Superanskoi vid Fomenka V.H. z pevnymy pidsumkamy vydavnychoi diialnosti. 10.02.1969 r. NDF-54989.

24. Dodatok do p.12 «Osobystoho lystka obliku kadriv» Fomenka V.H. z perelikom vynakhodiv, drukovanykh prats z hirskoi roboty, istoryko-heohrafichni roboty, po toponimitsi. Z 1939 po 1972 r. NDF-54789.

25. Prohrama kinoteatru im. M.V. Hoholia z poznachenniam zustrichi z Fomenkom V.H., yakyi pobesiduie pro novi i stari nazvy na karti nashoi oblasti. 19.03.1961 r. NDF-54876.

26. Vidomosti pro materialy z kraieznavstva, napysani chlenom Melitopolskoho Viddilu Ukrainskoho heohrafichnoho tovarystva V.H. Fomenka ta opublikovani u hazetakh ta zhurnalakh z 1957 po 1966 rr. (z poznachkamy avtora). 12.06.1966 r. NDF-54765.

27. Lyst rukopysnyi Fomenku V.H. vid Holobutskoho V.O. z pozytyvnym vidhukom na yoho robotu. 17.09.1962 r. NDF-55104.

28. Lyst rukopysnyi Fomenku V.H. vid Holobutskoho V.O. z povidomlenniam pro namahannia znaity vydavnytstvo dlia rukopysu, yakyi vvazhaiu tsikavym ta korysnym. 01.05.1962 r. NDF-55102.

29. Lyst rukopysnyi K.V. Kudriashova do Fomenka V.H. z vidpovidiamy stosovno Podniprova. 05.04.1960 r. NDF-54991.

30. Lystivka poshtova Fomenku V.H. vid Kudriashova K.V. z pobazhanniam pratsiuvaty nad knyhoiu «Khortytsia». 07.02.1962 r. NDF-54998.

31. Lyst rukopysnyi K.V. Kudriashova do Fomenka V.H. z rozghliadom narysiv pro «Zaporozku Sich». 31.07.1962 r. NDF-54993.

32. Lystivka poshtova Fomenku V.H. vid Kudriashova K.V. z propozytsiieiu vziatysia za tsikavu temu «o. Khortytsia u davnynu ta nash chas», istoryko-heohrafichni narys. 02.10.1961 r. NDF-54995.

33. Zoshyt henealohichni rodyny Fomenkiv. NDF-54768.

34. Tablytsia khronolohichna rodu Fomenkiv, yaki prybuli do s. Mala Tokmachka u 1770-1780 rr. iz kozakiv Hadiatskoho povitu s. Sary na Poltavshchyni (vid Demyda Fomenko, sotennoho khorunzhoho). NDF-54769.

35. Lyst rukopysnyi K.V. Kudriashova do Fomenka V.H. z poradamy stosovno oformlennia rukopysiv dlia vydavnytstv. 31.07.1962 r. NDF-55002.

36. Lyst rukopysnyi Holobutskoho V.O. do Fomenka V.H. z podiakoju za knyhu Kytsenko ta ne dyvuvatysia, shcho Apanovych «oproverhaet nas». Takozh pidtrymuie yoho dumku zainiatysia temoiu mistsia Sichi, Vyshnevetskyi ta Khortytseiu. 10.12.1967 r. NDF-55119.

37. Lyst rukopysnyi Holobutskoho V.O. do Fomenka V.H. z naikrashchymy pobazhanniamy ta pidtrymkoiu. 02.11.1973 r. NDF-55138.

38. Lyst №569 Fomenku V.H. vid Viiskovoho viddilu Derzhavnoi ordena Lenina Biblioteky SRSR im. V.I. Lenina z vidpoviddiu pro vidsutnist vidomosti stosovno pokhovannia N.A. Seniavina ta propozytsiieiu zvernutysia do Tsentralnogo Morskoho muzeiu m. Leninhrad. 21.12.1963 r. NDF-55230.

39. Lyst-vidpovid №98 Fomenku V.H. vid Tsentralnogo Viiskovo-Morskoho muzeiu z vidpoviddiu pro vidsutnist vidomosti stosovno pokhovannia N.A. Seniavina. 17.01.1964 r. NDF-55231.

40. Ekstrakt pro zakladennia «retranzhamentu» – Zaporizka verf na o. Khortytsia. TsDAVMF, f.212, spr. №19-1738 r., l. 367 (za opysom 469). Kopiiia. NDF-55232.

41. Promemoriia №2092 pro order z pokhovannia vitse-admirala ta kavalera Seniavina z yakym v Ochakiv poslan leitenant Nashchokin vid 07.07.1738 r. Kopiiia. NDF-55233.

42. Lyst drukovanyi Fomenka V.H. do TsDAVMF ta TsVMMuzeiu vid 30.11.1964 r. pro ymovirne mistse pokhovannia N.A. Seniavina. NDF-55234.

43. Lyst №2034 Tsentralnogo Viiskovo-Morskoho Muzeiu do Fomenka V.H. pro napravlennia vidpovidi spivrobotnykom Kulakovoju na lyst vid 30.11. 1964 r. 22.12.1964 r. NDF-55235.

44. Lyst – vidpovid naukovoho spivrobotnyka Tsentralnoho viiskovo-morskoho muzeiu Kulakovoi do Fomenka V.H. z pryvodu pokhovannia na o. Khortytsia N.A. Seniavina. NDF-55236.

45. Kvytok zaproshuvalnyi Heohrafichnoho tovarystva SRSR Melitopolskoho viddilu Fomenku V.H. na zvitno-vyborche zibrannia. 26.05.1961 r. NDF-54873.

46. Zaproshennia Fomenku V.H. vid Oblasnoho orhkomitetu po okhoroni pam'iatnykiv istorii i kultury URSR pryiniaty uchast v roboti I oblasnoi ustanovchoi konferentsii. 10.11.1966 r. NDF-54856.

47. Zaproshennia Fomenku V.H. vid Oblasnoho tovarystva okhorony pam'iatnykiv istorii ta kultury pryiniaty uchast v obhovorenni istorychnykh dat nashoho kraiu. 30.07.1970 r. NDF-54841.

48. Zaproshennia na Zaporizku oblasnu istoryko-kraieznavchu konferentsiiu dlia Fomenka V.H. z zapyskoiu vid orhanizatoriv. 15-16.12.1972 r. NDF-54818.

Додаток А

Листування з питань топоніміки:

1. Лист друкований О.В. Суперанської від Фоменка В.Г. з дозволом на використання своїх матеріалів. 11.08.1967 р. НДФ-54969

«... я не арабист, не тюрколог и даже не языковед, а горный инженер, который много работал в местах с тюркоязычным населением в Казахстане и на Кавказе. Теперь, – вот уже 14-й год, занимаюсь пенсионным делом – краеведением и брожу по нашей Таврии, записую все «удивления достойное» [9].

2. Лист друкований Успенському Л.В від Фоменка В.Г. з міркуваннями стосовно походження слів «Артек» та з проханням допомогти знайти книгу І.І. Срезневського. 18.02.1965 р. НДФ-55197

«...За 17-ть лет работы в Прибалхашьи и на склонах Эльбруса мне приходилось слышать много названий топообъектов на казахском и на ногайском языках, но никогда мне не встречались какие-нибудь отвлеченные

понятия, заложенные в тех наименованиях. Характерным для тюркских топонимов является их, так-бы сказать, служебное, целевое назначение. Вот с этой точки зрения я и подхожу к выяснению содержания тех названий, и прежде всего, конечно, тюркских...Вам, вероятно, покажется несколько странной моя привычка категорически утверждать о правдивости моих суждений. Но, честное слово, я почему-то не могу ни писать, ни говорить иначе по тем вопросам, которые я изучаю (и могу сказать – никогда не жалел сил или времени до достижения правильного, на мой взгляд, решения). Я всегда стараюсь найти контрдоводы, но они, почему-то, оказываются недостаточно стойкими, а в результате побеждает мое мнение. Жаль, очень жаль, что в Запорожье я не имею партнеров для дружеского спора и обсуждения работ».

3. Лист друкований О.В. Суперанської від Фоменка В.Г. 27.06.1967 р. НДФ-54963.

«Опыт изучения нескольких сотен тюркских топонимов Юга СССР убедил меня, что тюркоязычные кочевники, некогда обитавшие в нашем краю, никогда не давали отвлеченных названий, но их топонимы всегда отмечали и увековечивали какую-то ясно определяемую особенность или какое-то важное свойство топообъекта. Я – отнюдь не сторонник «ниспровержения» всех устоев Крымской топонимики, созданной трудами поколений ученых. Но я глубоко убежден, что уже пришло время пересмотреть и проверить соответствие развитию нашей науки объяснения значений названий некоторых топообъектов Крыма, особенно тех «традиционных», которые вместе с многими очень ценными данными достались по наследству от наших предшественников...».

4. Лист – відповідь друкований Жучкевич В.А. від Фоменка В.Г. з відповіддю стосовно пояснень топонімів. 23.08.1968 р. НДФ-55166.

«...некоторые авторы новых работ по топонимике незаслуженно обходят историко-географические условия формирования топонимики и это особенно важно при работе над названиями, которые возникли уже в нашем тысячелетии и форма которых почти не изменилась... Мне кажется, что увлечение ТОЛЬКО лингвистическим аспектом топонимики в иных случаях способно даже вредить при объяснении сравнительно молодых топонимов...».

5. Лист друкований О.В. Суперанської від Фоменка В.Г. з проханням висловити свою думку стосовно деяких робіт. 09.03.1968 р НДФ-54979.

«Главное к чему я стремился – это к возможности через топонимику посмотреть глазами современника зарождения топонимов на историю, географию, ландшафты и прочие особенности Крымского полуострова... Мне хотелось узнать о потребностях людей и о их взглядах на природу, независимо от их национальности... Классифицировать префиксы, суффиксы, флексии или еще каким-либо способом исследовать этимологию названий, а особенно древних, – я и не пытался. Моей целью является изучение и объяснение только тех топонимов, которым не больше чем 800-900 лет, т.е. тех, которые еще почти совсем не изменились и «адрес» которых можно установить. Арабизмы в крымских топонимах я не игнорирую, но они, в своем большинстве, дошли к нам через турецкий язык и за таковые я их и считаю, ибо пока еще я не встречал ни одного наименования, происходящего от слов иранского или арабского языков, которое проникло бы на местную почву без содействия одного из тюркских языков».

6. Лист друкований Цілуйко К.К. від Фоменка В.Г. з повідомленням про відправлення замітки до «Бюллетеня Украинской ономастической Комиссии» та проханням подивитися при можливості. 29.06.1966 р. НДФ-55144.

«...мои же сообщения являются только материалами для словаря географических названий. Мне кажется, что и такая топонимика имеет право на жизнь, право быть опубликованными, ибо и они дают нечто новое, по-новому рассказывают о значении иноязычных названий местностей и могут помочь в определении происхождения, а может быть, и этимологии тех слов. Верю, что и моя работа может быть чем-то полезна нашей науке, нашему обществу».

7. Лист друкований Отіну Є.С. від Фоменка В.Г. з проханням повідомити про публікацію його (Отіна) робіт. 18.03.1966 р. НДФ-55179.

«...Топонимикой Крыма немного занимался и я, написал даже (пока в тетради без какой-либо надежды на опубликование) коротенький словарь тюркских географических названий Крыма, – всего 160, которые существуют и до сего дня. Но почти все они на 180° расходятся с ныне принятыми толкованиями, составленными из расчета «душещипательного» воздействия на психику курортных барышень... Мои материалы пока нигде не печатаются, т.к. кастовая замкнутость редакций почти всех наших сборников научных заведений не допускает «чужаков» в свои «святотилища», а общего всесоюзного органа по топонимике еще, к великому сожалению, не удосужились образовать».

8. Лист друкований Отіну Є.С. від Фоменка В.Г. зі згодою на співпрацю. 18.09.1966 р. НДФ-55182.

«...Написал объяснения 170 тюркских наименований топообъектов Крымского полуострова, до которых приложил список 144 наименований использованных литературных источников и десяти карт Крыма 1773–1861 годов, но – все это пока аккуратно уложено в ящик моего письменного стола....».

9. Лист друкований О.В. Суперанської від Фоменка В.Г. з певними підсумками видавничої діяльності. 10.02.1969 р. НДФ-54989.

«...с Крымиздатом» ...им нужно весьма и весьма завлекательное чтение для курортников, без упоминания, – боже сохрани, что старые крымские названия имеют какое-то отношение к тюркским языкам и, главное, без нарушения давно установленных толкований...Посылаю Вам две мои последние заметки...последние они потому, что некий товарищ из киевского Института языкознания, не поняв семантики...обвинил меня в «ложной этимологизации», хотя этимологией я не занимаюсь, ни праведной, ни ложной, и по «руководящему звонку» Редакция, естественно, перестала печатать...А все же досадно: о. Хортица – не печатают, ибо я не верю, что на пятый день творения видимого и невидимого, рядом с господом богом уже находился запорожец; семантикой – нельзя, потому что нет этимологии; писать о тюркских наименованиях не рекомендуют, а почему – не понимаю. Вернусь-ка я, наверное, к автомашине, а то последние два года ее забросил, бедняжку, а она же была когда-то предметом моей первой страсти (начал-то я ездить еще до революции).

И все же, жаль бросать «Крымскую топонимику»... Теперь имею больше полусотни фотокопий, размером 30 на 40 см, за период с 1800 по 1920 г. Работать бы да работать, ведь налицо целые поколения названий многих объектов... приятно в давно известной и много раз перебранной гряде топонимов вдруг отыскать, пусть даже одно, полезное зернышко, да к тому же – жемчужное...Нет, как ни говорите, а приятно – «як салом по шкури» – что-то делать. Пусть даже эти труды потом будут уничтожены, как никому не нужные черновики...Не буду философствовать: работаю – значит живу, а это самое дорогое».

Додаток Б. Листування з питань вивчення історії запорозького козацтва

1. Листівка поштова Фоменку В.Г. від Кудряшова К.В. з пропозицією взятися за цікаву тему «о. Хортиця у давнину та наш час», історико-географічний нарис. 02.10.1961 р. НДФ-54995.

«Теперь Вы могли бы взяться за другую, очень интересную тему – «Остров Хортица в древности и в наше время». Историко-географический очерк. Проследите его судьбу во времена Киевской Руси..., запорожского казачества и т.д. А кончите описанием новейшихстроек и изменений в наше время! Если внимательно изучите материал, то может получится интереснейший очерк... Не забудьте, что в окончательной редакции писать надо сжато, точно, не повторяя дважды одного и того же... При очерке нужно дать карты и современные фото».

2. Лист рукописний К.В. Кудряшова до Фоменка В.Г. з розглядом нарисів про «Запорозьку Січ». 31.07.1962 р. НДФ-55002.

«Ваши очерки «О Запорожской Сечи» написаны живо, интересны по своему содержанию, достаточно обоснованы в научном отношении, построены на использовании не только научных исследований, но и исторических источников, сообщают ряд новых научных наблюдений и вполне пригодны для печати, хотя и нуждаются в небольшой предварительной редакционной обработке».

3. Лист рукописний Голобуцького В.О. до Фоменка В.Г. з найкращими побажаннями та підтримкою. 02.11.1973 р. НДФ-55138

«Вы писали... что отдаете свои «анекдоты» в хранилище, т.к. не надеетесь увидеть их в печати. А я вам скажу вот что: если они не будут опубликованы сейчас, их напечатают позже. А главное – прочтут с чувством полного удовлетворения и глубокой благодарности автору. В них вложен большой труд, пытливість ума, остроумие. Они возбуждают читателя оригинальностью. ...Работайте. Природа одарила вас энергией и стремлением к преобразованию того, на чем останавливается ваше внимание».